

Asia: VN/9791/2020

Rikosprosessin tehostaminen

1. Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttaminen

a) Esitutinnan toimittamista sekä syyteharkintaa ja syytteen nostamista kiireellisesti koskevat ehdotukset sekä pääkäsittelyn pitämistä määräajassa koskeva ehdotus asianomistajan ollessa alle 18-vuotias (ETL 3:11, ROL 1:8a ja ROL 5:13)

Ehdotus esitutinnan ja syyteharkinnan kiireellisestä toimittamisesta on lähtökohdiltaan erittäin hyvä ja kannatettava muutos nimenomaan alaikäisten asianomistajien kannalta.

Uudistuksen osalta on ensi arvoisen tärkeää, että alaikäisellä asianomistajalla on avustaja jo esitutkintavaiheessa ja että esitutkintaviranomainen huolehtii avustajan hankkimisesta. Samoin on erittäin tärkeää, että asianomistajan ohjaus tukipalveluun toteutuu.

Mikäli alaikäinen tulee tietoisiksi avustajan tarpeesta vasta haastehakemuksesta tiedon saatuaan, aika istunnolle voi olla jopa ehdotettua 30 päivää lyhyempi, kun se lasketaan syytteen nostamisesta ja käytännössä kutsuja istuntoihin toimitetaan jopa vain päiviä ennen istuntoa. Jo 30 päivää on joskus lyhyt aika hankkia avustaja ja muu tarvittava tuki oikeudenkäyntiin. Aika voi olla lyhyt myös avustajalle kartoittaa aiheutuneet vahingot ja hankkia niitä koskeva todistelu (esim. lääkärinlausunnot).

Mikäli alaikäisellä asianomistajalla on avustaja jo esitutkinnassa, tulisi puolestaan varmistua mahdollisuuksien mukaan siitä, että istunto sopii myös ko. avustajan aikatauluun. Eli kaikki asianosaisia avustavat tahot on pidettävä yhtä lailla prosessin aikatauluttamisessa mukana. RIKUn asiakastyössä syntyneen käytännön kokemuksen mukaan valitettavan usein juuri asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaa ei huomioida istuntopäivätiedusteluissa.

Uudistuksen toteuttamisen yhteydessä tulisi myös riittävällä resursoinnilla ja käytännön järjestelyillä varmistaa, ettei 30 päivän määräajan asettaminen johda siihen, että jo sovittuja käsittelypäiviä siirretä.

b) Edunvalvojan määräämistä esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:8)

Ehdotus on kannatettava.

2. Erityisosaamisen turvaaminen

a) Esitutinnan johdon keskittämistä alle 18-vuotiaita koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7)

Ehdotus on kannatettava.

b) Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia koskevassa esitutkinnassa koskeva ehdotus (ETL 4:7a)

Ehdotus on kannatettava.

Suojelun tarpeen arviointien osalta on edelleen nähtävissä, että arviointeja ei tehdä samassa määrin eri puolilla Suomea. Olisikin erittäin tärkeää, että suojelun tarpeen arviointeja seurattaisiin tilastollisesti ja että esitutkintaviranomaisia koulutettaisiin riittävästi niiden tekemiseen ottaen myös huomioon nyt esitetyt lainsäädäntömuutokset.

3. Tekniikan hyödyntäminen rikosprosessissa

a) Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskeva ehdotus (ETL 9:3)

Ehdotus on lähtökohtaisesti kannatettava ja mietinnössä on kuvattu juuri niitä ongelmia, joita Rikosuhripäivystyksessä havaitaan yleisesti. Poliisille annettua kuulustelukertomusta luetaan oikeudenistunnoissa hyvin kirjaimellisesti ja vaikka avustaja on ollut läsnä kuulustelussa, vielä oikeussalissa saatetaan nostaa esille joitain epäkohtia, ristiriitoja tai puutteita.

Osittain ongelma johtuu tietysti siitä, että kuulustelutilanteessa ei ole käytettävissä esimerkiksi kirjallisia todisteita, joten jos uhri unohtaa kertoa esimerkiksi jostain lääkärin toteamasta fyysisestä vammasta kuulustelussa, tallenne ei ristiriitaa poistaisi. Joskus uusia asioita ilmenee vasta oikeudenkäynnissä, kun esimerkiksi todistaja kertookin jotain yllättävää. Tietty määrä jännitysmomenteja ja epäselvyyksiä tulee aina olemaan osa rikosprosessia.

b) Kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten koskevat ehdotukset (ETL 9:4 ja OK 17:24)

Ehdotus on kannatettava.

4. Esitutkintayhteistyön kehittäminen

a) Tutkintasuunnitelmia koskeva ehdotus (ETL 3:3a)

Ehdotus on kannatettava.

b) Loppulausuntoa koskeva ehdotus (ETL 10:1)

Ehdotus on kannatettava.

Kun tavoitteena ovat laadukkaammat loppulausunnot, olisi myös varmistettava, että avustajilla on tosiasiallisesti riittävästi aikaa niiden valmistelulle. Hyvin yleisesti käytössä oleva kahden viikon määräaika on käytännössä usein liian lyhyt aika.

c) Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskeva ehdotus (ETL 5:3)

Ehdotus on kannatettava.

5. Sovittelumahdollisuudesta ilmoittamista koskevat ehdotukset (ETL 4:16 ja 4:18)

.

Ehdotus on kannatettava.

Tälläkin hetkellä poliisin kuulustelukertomuslomakkeessa on kohta ”kuulusteltavan kanta sovitteluun: minulle on kerrottu sovittelun yleiset edellytykset SovL 2 § ja tiedotettu sovittelumahdollisuudesta SovL 13.3 §” eli Rikosuhripäivystyksen käsityksen mukaan sovittelusta tosiasiallisesti kerrotaan jo nykyisin.

Rikosuhripäivystyksen arjessa nähdään välillä tilanteita, joissa asianomistaja on lähtenyt sovitteluun siinä käsityksessä, että sovitteluun osallistuminen on pakollista tai uhrin edun mukaista, koska poliisi sitä esittää. Sovittelumahdollisuudesta kerrottaessa tulisikin painottaa sitä, että sovitteluun osallistuminen on aina vapaaehtoista. Sovittelun vapaaehtoisuus olisi hyvä tuoda esille myös poliisin kuulustelukertomuslomakkeessa. Vapaaehtoisuutta tulisi korostaa etenkin lähisuuhdeväkivaltilanteissa, joiden osalta tarvitaan muutenkin tarkempia viranomaisten ohjeita ja linjauksia osapuolten oikeusturvan ja sovittelun laadun varmistamiseksi.

Lisäksi on tärkeää huomioida, että sovitteluun ohjaaminen ja tukipalveluihin ohjaaminen eivät ole toisensa poissulkevia toimenpiteitä. Osapuolia tulee ohjata tukipalveluun poliisin toimesta samaan aikaan, kun heidät ohjataan sovitteluun. Asiaa ei pidä jättää sovittelutoimiston vastuulle. Käytäntö on osoittanut, että paikkakunnista riippuen osapuolet eivät aina saa sovittelutoimistosta ohjausta tukipalveluihin ennen sovittelutapaamiseen osallistumista tai lainkaan.

6. Ns. putkakuolemia ja poliisin voimankäyttötilanteita koskevat ehdotukset (ETL 2:4 ja 5:1)

.

Ehdotus on kannatettava.

7. Tarve ja edellytykset syyttäjän vaitiolo-oikeudesta säätämiseksi (mietinnön liite 2)

.

Ehdotus on kannatettava.

8. Muut mietinnössä käsitellyt asiat

a) Velvollisuus esitutkinnan toimittamiseen ja selvittämisvelvollisuuden laajuus

Rikosuhripäivystys yhtyy työryhmän näkemykseen siitä, että esitutkinnan toimittamisvelvollisuuden ja selvittämisvelvollisuuden laajuuden osalta ei tule tehdä lainsäädäntömuutoksia. Niin sanotusta esitutkintapakosta ei tule luopua. Näihin tilanteisiin liittyy myös asianomistajan tarve saada riittävästi tietoa siitä, mistä syystä esitutkintaa ei mahdollisesti toimiteta tai se keskeytetään.

Rikosuhripäivystyksen näkemyksen mukaan tulisi kuitenkin myös erikseen selvittää mahdollisuuksia kehittää asianomistajien oikeusturvaa laajoissa Vastaamo-tietomurron kaltaisissa rikoksissa. Tässä selvityksessä tulisi pohtia keinoja muun muassa sille, miten asianomistajia voidaan tavoittaa esimerkiksi heidän kuulemistaan varten muulla tavoin kuin jättämällä vastuu viranomaisten tiedotteiden seuraamisesta asianomistajalle itselleen. Vastaamo-tapauksesta kertynyt kokemus osoittaa, että tiedottaminen asianomistajille on näissä tilanteissa hyvin haasteellista ja vaarana on, että läheskään kaikki uhrit eivät saa tietoa heidän oikeuksiensa kannalta tärkeistä seikoista, koska monet toimet jäävät asianomistajan oman, median tai tukipalveluiden kautta tulevan, tiedonsaannin ja ilmoittautumisen varaan. On hyvin todennäköistä, että laajat tietomurrot tulevat jatkossa lisääntymään, joten niihin on tärkeää varautua ennalta myös uhrien oikeusturvan toteutumiseksi.

b) Syyteneuvottelun kehittäminen

-

c) Perusteluvollisuus syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen sekä tuomioistuimen ratkaisuisa

Rikosuhripäivystys pitää tärkeänä, että perusteluvollisuus toteutuu käytännössä. Kun uhri saa päätöksen siitä, että esitutkintaa ei toimiteta tai se keskeytetään tai syytetä ei nosteta, on ensiarvoisen tärkeää, että perustelut on laadittu siten, että uhri kykenee ne ymmärtämään. Tämä edesauttaa myös päätöksen hyväksymistä.

RIKUun tulee usein yhteydenottoja juuri tällaisten päätösten jälkeen. Uhri saattaa kokea päätöksen vääräksi, epäoikeudenmukaiseksi tai hänen oikeusturvaansa loukkaavaksi. Myös RIKUn tukityötä

helpottaa se, että perustelut on laadittu siten, että työntekijä tai tukihenkilö pystyy avaamaan päätöksen sisällön ymmärrettävällä tavalla, mikä voi tukea pettynyttä ja ehkä jopa arvottomuutta kokevaa uhria mukautumaan tilanteeseen

d) Rikosasioiden valmistelu käräjäoikeudessa

Suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista tuomioistuimissa koskevan muutoksen (HE 133/2021) voimaan tullessa on välttämätöntä, että rikosasioita valmistellaan nykyistä useammin ennen pääkäsittelyä.

e) Preklusio rikosasioissa

Tulee säilyttää ennallaan.

f) Adheesioperiaate

Uhrien kannalta periaate on niin olennainen, että se tulee säilyttää.

g) Uhidirektiivin täytäntöönpano toisessa jäsenvaltiossa asuvien uhrien oikeuksien osalta

On tärkeää, että rikosilmoitus toimitetaan toisen jäsenvaltion viranomaisille viivytyksettä. Näissä tilanteissa tulisi myös varmistaa, että uhri ohjataan tukipalveluihin. Uhrilla on todennäköisesti mahdollisuus tukipalveluun myös toisessa jäsenvaltiossa, joten on tärkeää varmistaa, että hän saa ohjauksen sinne.

9. Ehdotusten vaikutukset, mukaan lukien arvio mahdollisesta tuottavuuden lisääntymisestä sekä vaikutukset ICT-järjestelmiin

.

-

10. Muuta

.

Voimassa olevan esitutkintalain (805/2011) 9 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta. Tästä huolimatta RIKUn asiakastyössä käy ilmi säännöllisesti tilanteita, ettei asianomistajan määrätyle oikeudenkäyntiavustaja ole saanut esitutkintapöytäkirjaa automaattisesti sen valmistuttua. Useilla avustajilla on tapana esittää pyyntö pöytäkirjan saamisesta kuulustelun yhteydessä, mutta silti pöytäkirjaa ei lähetetä. Tämä aiheuttaa turhaa työtä sekä epävarmuutta siitä, onko esitutkinta vielä kesken. Rikosprosessien tehostamisen kannalta olisi tärkeää, että tällaiset käytännön prosessit toimisivat automaattisesti.

RIKUn asiakastyössä näkyy myös informaationkulkuun liittyviä haasteita kuulustelupäivän sopimisessa. Poliisi saattaa lähettää kutsun kuulusteluun vain asianomistajalle, vaikka oikeudenkäyntiavustaja olisi heti toimeksiannon vastaanotettuaan yhteydessä poliisiin pyytäen, että kuulustelun ajankohdasta sovitaan avustajan kanssa. Koska uhri itse ei välttämättä ymmärrä

varmistaa, onko myös avustaja saanut tiedon kuulustelusta, olisi turhan työn ja hämmennyksen välttämiseksi hyvä saada tähänkin prosessin vaiheeseen selkeät toimintatavat.

Lausunnon sisällön valmistelusta on vastannut Rikosuhripäivystyksen lakimies Elisa Trejtnar.

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys